



## Batman Hasankeyf Müzesi'nde Bulunan Bir Gurup Ahşap Eser

### A Group of Wooden Artifacts in Batman Hasankeyf Museum

Ercan ÇALIŞ

Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Arts, Department of Art History, Van, Türkiye  
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye  
Orcid: 0000-0003-1359-4533 ercancalis@yyu.edu.tr

#### Article Information/Makale Bilgisi

**Cite as/Atıf:** Çalış, E. (2025). A Group of Wooden Artifacts in Batman Hasankeyf Museum. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 68, 104-115.

Çalış, E. (2025). Batman Hasankeyf Müzesi'nde Bulunan Bir Gurup Ahşap Eser. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 68, 104-115.

**Article Types / Makale Türü:** Research Article/Araştırma Makalesi

**Received/Geliş Tarihi:** February 16, 2025/16 Şubat 2025

**Accepted/Kabul Tarihi:** June 24, 2025/24 Haziran 2025

**Published/Yayın Tarihi:** June 27, 2025/27 Haziran 2025

**Pub Date Season/Yayın Sezonu:** June/Haziran

**Issue/Sayı:** 68

**Pages/Sayfa:** 104-115

**Plagiarism/İntihal:** This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

**Published by/Yayıncı:** Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

**Ethical Statement/Etik Beyan:** It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Ercan ÇALIŞ).

**Conflict of Interest/Çıkar Beyanı**

There are no conflicts of interest./Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması yoktur.

**Declaration of Authors' Contribution/Yazarların Katkı Oran Beyanı**

This article has one author and the contribution rate of the author is 100 %/Bu makale tek yazarlıdır ve yazarın katkı oranı yüzde 100'dür.

**Copyright & License/Telif Hakkı ve Lisans:** Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

## Öz

Tarih boyunca var olma mücadelesi içerisinde kendini bulan insanoğlu, pek çok malzemeden yararlanma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. İlk evrelerde maden ve benzeri pek çok ürünün keşfedilmediği ve üretilmediği dönemlerde doğada kendiliğinden var olan taş, toprak ve ahşap malzemeler, insanoğlunun hayatında dünden bugüne dek çok önemli yer edinmiştir. Ahşap doğal yapısı itibarıyla kullanım açısından oldukça elverişli bir üründür. Ahşap en ilkel dönemlerden başlamak üzere, günümüz teknoloji dünyasında da gerek dayanıklılığı gerekse de sıcaklığı açısından çokça tercih edilmiştir. Ağaç malzeme ısınmada, barınak-ev yapımında, süs ve gündelik eşya üretiminde çağlar boyunca tercih edilmiştir. Ahşabın kullanımına dayalı bu anlayış günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla ahşap, insan hayatında kullanım sürekliliği gösteren çok önemli bir malzeme olmuştur. Türk sanatı içinde de ahşap kullanımı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Batman Hasankeyf Müzesi'nde bulunan bir grup ahşap eser bu çalışmaya konu edilerek, Türk sanatı içinde ahşap kullanımının ve gelişiminin analiz edilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada ele alınan eserlerin yapımında kullanılan malzeme ile üretim teknikleri ve kullanım alanları gibi hususlar detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

## Anahtar Kelimeler

Hasankeyf, Müze, Ahşap, Sanat

## Abstract

Throughout history, mankind, who has found himself in the struggle for existence, has had to resort to using many materials. In the early stages, when many minerals and similar products were not discovered and produced, natural stone, soil and wood materials have had a very important place in mankind's life from the past to the present. Wood is a very convenient product in terms of its texture. Starting from the most primitive periods, it has been widely preferred in today's technological world in terms of both its durability and warmth. Wood has been preferred for heating, shelter-house construction, and the production of ornaments and utility items throughout the ages, and this understanding continues today. Therefore, wood has been a very important material that has been used continuously in human life. The use of wood also has a very important place in Turkish art. A group of wooden works in Batman Hasankeyf Museum is the subject of this study, and it is aimed to analyze the use and development of wood in Turkish art. The materials used in the production of the works discussed in the study, production techniques and areas of use are evaluated in detail.

## Keywords

Hasankeyf, Museum, Wooden, Art

## Giriş

Tarihin derinliklerinden gelen antik kent Hasankeyf, günümüzde Batman iline bağlı bir ilçedir. Arkeolojik buluntularıyla dünya geleninde ilgi çeken Hasankeyf, Dicle Nehri'nin kıyısında yer almaktadır. Mezopotamya bölgesinde stratejik bir konuma sahip olan Hasankeyf'in ne zaman kurulduğuyla ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen buluntuların niteliğine bakıldığında bölgenin tarih öncesi dönemlere kadar uzandığını göstermektedir. Tarih boyunca, Bizanslılar, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Mervaniler, Artuklular, Eyyubiler gibi çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapan Hasankeyf, ardından Osmanlıların hakimiyetine girmiştir. Uzun yıllar Mardin'e bağlı olan antik kent, 1990 yılında il olan Batman'a bağlanmıştır. Günümüzde bölgenin en önemli turizm merkezlerinden biri olan Hasankeyf, doğal ve tarihi zenginlikleriyle yörenin başlıca turizm merkezi olarak öne çıkmaktadır.

Hasankeyf, tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve kültürel sürekliliğini koruyarak günümüze ulaşmış nadir yerleşim yerlerinden biridir. Arkeolojik ve sanat tarihine ilişkin buluntularıyla, geçmişin izlerini taşıyan bu kadim kent, adeta yaşayan kültürel peyzaj niteliğindedir. Somut ve canlı kültürel miras unsurlarıyla dikkat çeken Hasankeyf'te, uzun yıllar boyunca bir müzenin bulunmaması, bölgenin arkeolojik ve sanat tarihi açısından taşıdığı öneme rağmen büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Hasankeyf Müzesi binasının yapım süreci 2012 yılına kadar gitmektedir. Hasankeyf Müzesi, tarihi Hasankeyf antik kentiyile uyum içinde bir dokuya sahiptir. Mevcut binası kompleks bir yapıya sahip olan müzenin ilk açılış tarihi 2018 yılında Batman Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bina inşası tamamlandıktan sonra 2019 yılında Hasankeyf Müzesi Müdürlüğü adıyla resmen kurulmuştur (Foto 1). Müze kurulduktan sonra Diyarbakır, Batman ve Mardin müzelerinden pek çok eser teşhir-tanzim çalışmaları kapsamında buraya taşınmıştır. Aynı zamanda bu illerin müzelerinden satın alma ve hibe yoluyla da çok sayıda eser Hasankeyf Müzesi'ne kazandırılmıştır. Müzede ayrıca Diyarbakır, Batman, Hasankeyf, Mardin ve Siirt'te yürütülen kurtarma kazılarında ele geçirilen eserleri de bünyesinde bulundurmaktadır. Paleolitik dönemden Osmanlı dönemine kadar çok sayıda eseri bünyesinde barındıran müzenin zengin bir etnografik eserden oluşan bölümü de bulunmaktadır. Etnografik eserler arasında yer alan ahşap eserler ise bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Ahşap, fonksiyonelliği ve estetik potansiyeliyle insanlık tarihinin en temel yapı malzemelerinden biri haline gelmiş, farklı disiplinlerde yaygın biçimde kullanılmış ve medeniyetlerin gelişim sürecinde hem teknik hem de sanatsal üretime katkı sağlayan doğal bir malzeme olmuştur. İnsanoğlunun doğal koruma alanları olarak çevresinde bulunduğu mağaralarda yaşamış ya da ağaç dallarından yaptıkları basit yapılar içerisinde barınmıştır. Ahşabı barınmada ve temel ihtiyaçlarında kullanmasıyla birlikte, insanların zaman içerisinde gelişen yetenekleri, bulunduğu ortamı daha güvenli hale getirme isteği ile beraber farklı konfor ve plan yapılarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ahşabın ulaşılabilir ve sürdürülebilir özelliğinin yanında, işlenmesinin kolay olmasından dolayı insanlar bu malzemeyi her aşamada değerlendirmiş ve devrin zanaatkarlarının elinde hayat bulacağı temel bir yapı malzemesine dönüşmüştür (Yıldırım,2025:8). Dokusu ve kolay işlenebilme özelliğinden dolayı süs eşya yapımında da oldukça iddialı bir ürün olmuştur. Türk sanatında ahşap işçiliğinin iz düşümleri Orta Asya'ya kadar gitmektedir. İslam öncesi Türk Sanatı içinde değerlendirebilecek ilk ahşap örnekleri Orta Asya'da varlık gösteren ilk Türk topluluklarında ortaya çıkmaktadır. Pazırık kazılarında, ünlü pazırık halısının dışında ahşap ürünlerle birlikte çok farklı malzemenin üretilmiş çeşitli el sanatları ürünleri de ele geçirildiği bilinmektedir. İslam öncesi ve sonrasında Türk sanatında ahşap kullanımıyla ilgili Dr. Ayla ERSOY (Ersoy, 1993:2-8) oldukça detaylı ve önemli bilgiler vermektedir. Pazırık ve Noin Ula'da ele geçirilen Asya Hunlarına ait masa ve at koşum takımlarının yanı sıra, bu dönemde Türk saraylarında da ahşabın yoğun olarak kullanıldığını ifade etmektedir. 448'de Atilla'yı ziyaret eden Bizans elçisi Priskos'un Atilla'ya ait sarayın tüm odaları ile eşyalarının ağaçtan yapıldığını söylemektedir (Ersoy, 1993:2). Çağlar boyunca ahşap malzemeyi pek çok alanda kullanmış olan Türkler, hayatlarını kolaylaştırmak için bu geleneği ve sanatı Anadolu'ya da taşımışlardır. İnsanoğlu ve dolayısıyla Türkler tarih boyunca birçok ağaç türünden faydalanmışlardır. Bununla birlikte zamanla kullanım amacına göre tercih edilen ahşap çeşitliliği gösterebilmiştir. Özellikle mimariye bağlı ürünler başta olmak üzere küçük el sanatlarında kullanılan ağaç çeşitlerinden tercih edilenlerin başında ceviz, şimşir, elma, sedir, armut, meşe, gül ve abanoz gibi ağaç türleri gelmektedir.

Anadolu'da Türk ahşap işçiliğinin ilk örnekleri Selçuklular döneminde mimariye bağlı ve taşınabilir eserlerin üretilmesiyle başlamıştır. Selçuklu devri minber, kapı, rahle, sütun başlıkları ve pencere kapakları günümüze ulaşmış önemli ahşap eserler arasındadır. Söz konusu eserlerin imalatında ceviz, abanoz, gül, sedir ve armut gibi ağaç türleri kullanılmıştır (Ersoy, 1993: 5). Anadolu Selçuklu dönemi ahşap sanatı devamında Beylikler Devri ve Osmanlı Dönemi'ni de etkilemiştir. Beylikler Devri ahşap sanatında Selçuklu geleneğinin devam edildiği günümüze ulaşan örneklerden anlaşılmaktadır. Osmanlı Döneminde ise 15. yüzyıldan itibaren kendi üslubunu oluşturma çabası görülmektedir. Bu yüzyılda çok fazla tercih edilen oyma, ajur, kafes, boyama, künde-kârî tekniklerine Selçuklu ve Beylikler Devrinde örneklerine az rastlanan kakma da eklenmiştir (Bozer, 2006: 540). Geç Dönem Osmanlı'da oymalı veya düz ahşap yüzeylere uygulanan Edirnekârî tekniği ise,

ahşap sanatındaki son yenilikler arasındadır. Osmanlı Dönemi ahşap sanatında yeni tekniklerin eklenmesiyle beraber, kullanılan malzeme türünde de artış görülmektedir. Elma, armut, sedir, ceviz, meşe, ıhlamur türlerinin yanı sıra; gül ve abanoz gibi tropikal ağaç türleri de tercih edilmiştir (Akınay ve Top, 2024: 99).

Türk Sanatında seçkin bir konuma sahip olan ahşap işçiliği, özgün özellikteki geometrik süslemelerin en güzel örneklerini barındırmaktadır. Ahşap sanatındaki geometrik süslemeler, araştırmalarda kendine çok yer bulmamış olsa da bu gerçek, görmezlikten gelinmeyecek kadar yüksek bir orana sahip olduğu günümüze gelen ahşap eserlerden anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, ahşap eserlerde bitkisel motifler ile yazı da bir süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Özellikle geometrik ve bitkisel süslemeler iç içe ve bir birbirini tamamlayacak şekilde sıklıkla kullanılmıştır. Ağırıklı olarak minberler başta olmak üzere ahşap eserlerde yıldız, çokgenler ve daire gibi geometrik şekillerin içerisine rumi ve palmetlerden oluşan bitkisel süslemeler büyük ustalıkla ve bir ahenk içerisinde birlikte kullanılmıştır. Ahşabın kullanım amacına göre mimari elemanlar dışında, küçük el sanatları ürünlerinin yapımında da önemli yer tutmaktadır. Rahleler, kuran muhafazaları, vaaz kürsüleri, mutfak eşyaları ve müzik aletleri gibi pek çok ürününün yapımında ahşap malzemenin kullanıldığı ifade edilebilir. Bunların yanı sıra türbelerde kullanılan ahşap sandukalar da ilgi çekmektedir.

## Örnekler

### Örnek No 1:



**Fotoğraf 1:** Ceviz Ağacından Ahşap Çıkrık, Osmanlı (19. yy).

Yükseklik 55 Cm; Gövde Çapı 55 Cm; Uzunluk 77,5 Cm; En 56,5 Cm



**Fotoğraf 2:** Ahşap Çıkrık (Ön yüzü)



**Fotoğraf 3:** Ahşap Çıkrık (Üstten görünümü)

Bir dokuma aleti olan ahşap çıkrık ipi eğirmek için kullanılmaktadır. Çark ile sarma makarasından oluşan çıkrık iplerin sarılarak yumak haline getirilmesinde kullanılmaktadır. Ahşap ve demir malzemedен üretilmiş olan çıkrık, kol ve ayak

yardımıyla çalıştırabilir özelliğe sahiptir. Dokuma sırasında sol el ile lifler tutulup sağ el ile çark döndürülerek çalıştırılmaktadır. Bu çalışma ile verim oldukça artmaktadır. Dönen iğre karşı liflerin belirli bir açıyla tutulması istenen bükümünü sağlamaktadır. Ceviz ağacından yapılmış olan eser, silindirik formlu kaideli olup, yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş sekiz adet kavelalı geçme ahşap parçadan meydana getirilmiştir. Eserin silindirik olan gövdesini elle tutulan çarka bağlayan ahşap parçasının baş kısmı ve gövdesi kademeli bir şekilde torna tekniğiyle şekillendirilmiştir. Benzer bir şekilde diğer parçaların uçları da torna tekniğinde yuvarlatılmıştır. Ahşap parçaların üstü sarı, kırmızı ve lacivert renkleriyle oluşturulmuş bordürlerle süslenmiştir (Foto 2). Silindirik olan kaide kısmı ise dikey şekilde konumlandırılmış ahşap nesnelerin arasına tekrar ahşap parçaların yerleştirilmesi ve üzerinin bez ile kapatılması suretiyle oluşturulmuştur (Foto 3). Bu dokuma aletinin en önemli parçalarını bir tahtanın üzerine yerleştirilmiş olan büyük ve küçük iki kasnak oluşturmaktadır.

#### Örnek No 2:



**Fotoğraf 4:** Gürgen, Demir ve Deri'den Körük; Osmanlı (19. yy.)  
Yükseklik 106 cm; Uzunluk 120 cm; Eni 28 Cm.



**Fotoğraf 5:** Gürgen, Demir ve Deri'den Körük (arka yüzü)

Elips şekline yakın, uç kısımları kavisli dikdörtgen formlu ahşap körük "V" şekilli ahşap tutamaklara sahiptir. Körüğün 'V' şeklinde olan tutamakları arasında iki adet demir körük borusu yerleştirilmiştir. Körüğün bir yüzünde ahşap parçaların

arasına demir çivilerle mihlanmış tabakalı deri bulunmaktadır. İki parçadan oluşan diğer yüzün merkezi at nalı formunda deri kaplamalı oyuk şeklinde oluşturulmuştur. Ayrıca bu yüzünde, içi yuvarlak formulu köruk deliği ve uçları köruklemek için iki adet ahşap tutamak mevcuttur (Foto 5). Ahşap köruk, daha çok demirci ve kalaycıların ateşi harlamak için kullandıkları alettir. Tutamakları aracılığıyla açılıp kapanan ve bu işlemle ateşe üfleyen alet uzun zaman el sanatları ile uğraşan zanaatkarlar tarafından kullanılmıştır.

**Örnek No 3:**



**Fotoğraf 6**



**Fotoğraf 7**

Ceviz Ağacından Ahşap Sandalye; Osmanlı (19. yy); Uzunluk. 93.5 Cm gövde çapı. 45 Cm.

Oyma tekniğinde süslemelere sahip olan eserin oturma kısmı düz tabla şekilde yapılmıştır. Eser tek kişilik ve taşınabilir özellikte yapılmıştır. Sandalyenin çapraz ve katlanabilir dört ayağı mevcuttur. Sırt dayama kısmında dikdörtgen çerçeve içerisinde bir lale motifi yerleştirilmiştir. Bu yaslanma bölümünde aynı zamanda yukarıdan aşağıya doğru akantüs yapraklarını anımsatan bitkisel bir bezeme mevcuttur. En üst kısımda vazodan çıkan çiçek motifine yer verilmiştir. Eser üzerinde yer alan süslemeler oyma ve ajur süsleme tekniği ile yapılmıştır.

**Örnek No 4:**



**Fotoğraf 8**

Ceviz Ağacından Ahşap Koltuk  
Erken Cumhuriyet Dönemi



**Fotoğraf 9**

Uzunluk. 98.5 Cm. Eni. 57x67.5 Cm.

Ahşap malzemeden üretilmiş olan eser, dört ayak üzerine oturtulmuş tek kişilik koltuk olarak tasarlanmıştır. Ön iki ayağı deve ayağı, arka ayakları ise düz formludur. Oturtmalık olan kısım düz ve dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Sırt kısmı stilize edilmiş bitkisel motiflerle tamamlanmıştır. Kompozisyon içerisinde birbirinin tekrarı olan kıvrık dallar, palmet ve rumi motiflerinin yanı sıra, servi yapraklar ve tepelik kısmında stilize edilmiş bir hayat ağacı ile sonlandırılmıştır. Kompozisyonun ortasında Latince harfler ile “ İ. KERİM O,” diye yazılmış bir ibare yer almaktadır. Yazı ve bitkisel kompozisyon oyma tekniği ile yapılmıştır.

**Örnek No 5:**



**Fotoğraf 10**

Demir ve Meşe Ağacından Çark; Osmanlı (20. yy); Gövde çapı 100 Cm, Kalınlık 21,5 Cm.



**Fotoğraf 11**



**Fotoğraf 12**

Geleneksel olarak, su ve yel değirmenlerinin hareketli kısımları ahşap malzeme ile oluşturulmuştur. Su değirmenlerinin makineleri ile yel değirmenlerinin makineleri arasındaki başlıca farklardan biri, su gücünün değirmeninin en düşük seviyesinde, rüzgar gücünün ise değirmenin en yüksek seviyesinde yer almasıdır. Hareketli kısımların ahşap malzemeden yapılmasının üç ana nedeni vardır. Demir dişlilerin kullanımından kaynaklanabilecek kıvılcıkların tutuşma tehlikesinden kaçınmak, ahşap dişli çarkların kolayca değiştirilebilir olması, dökme demir çarklara göre ahşap çarkların daha ucuz olması, hareketli kısımlarda ahşabın tercih edilmesine neden olmuştur (Yıldırım Altun, 2020: 5). 20. yy'a tarihlenen ahşap çark, gövde çapı 100 cm olup ahşap ve demir malzemeden üretilmiştir. Eser cepheden tekerlek şeklinde (foto 10), profilden ise su değirmeni çarkını andıran bir çark formunda tasarlanmıştır. Eser üç sıra halindeki oval ahşap parçaların arasına dikdörtgen ahşap parçalar yerleştirilip dıştan vidalarla sıkıştırılarak birleştirilmiştir. Eserin orta kısmında bir kayıt bulunmaktadır.

**Örnek No 6:****Fotoğraf 13****Fotoğraf 14**

Ceviz Ağacından Ahşap koltuk; Osmanlı (20. yy); 97x60,5 Cm. Ölçülerinde

Ceviz ağacından üretilmiş olan koltuk, dört ayak üzerine oturtulmuş ön ayakları zeminden ortaya doğru kavisli olacak şekilde yapılmıştır. Arka ayakları ise düz formludur. Kol dayama kısımları açık şekilde olup, yuvarlatılmış silindirik dört adet ahşap parmaklık üzerine oturtulmuştur. Sırt dayama kısmı üstten dalgali, yüzeyi oyma ve ajur tekniği ile yapılmıştır. Söz konusu bölümünün üst kısmı taç formunda tasarlanmış olup yüzeyi bitkisel ve geometrik motiflerle hareketlendirilmiştir. Merkez eksenini teşkil eden orta kısım bordür ile sınırlandırılmış olup yüzeyi kalp ve yıldız benzeri motifler ile bezenmiştir.

**Örnek No 7:****Fotoğraf 15**

Ceviz Ağacından Ahşap Kanepa; Osmanlı (20. yy); Yük.; 101. Cm Uzunluk; 143. Cm Eni; 60.5 Cm.



Fotoğraf 16

Ceviz malzemeden üretilmiş eser dört ayak üzerine oturtulmuş ve iki kişilik olarak tasarlanmıştır. Ön ayaklar “S” şeklinde kıvrımlı arka ayaklar ise düz formdadır. Kol dayama kısımları açık şekilde ve silindirik dörder adet ahşap parmaklık üzerine oturtulmuştur. Sırt dayama kısmının üst eksenine dalga benzeri bir kavislenme ile sonlandırılmıştır. Asıl yüzey, oymanın yanı sıra ajur tekniğinde yapılmış bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan bir kompozisyon ile zenginleştirilmiştir. Sırt bölümünün yüzeyini hareketlendiren alt ve üst eksenindeki bezeme alanlarının arasına denk gelecek şekilde konumlandırılmış kısım, bordür şeklinde tasarlanmış olup yüzeyi beş köşeli yıldız ve kalp benzeri motifler ile hareketlendirilmiştir. Üst eksenindeki ana kompozisyonun merkezi taç şeklinde tasarlanmış ve orta eksenine denk gelen kısma bir hayat ağacı motifi yerleştirilmiştir. Motifin her iki yanına birer kuş figürü yapılmıştır. Tacın yan kısımlarında üzüm salkımı motifleri yer almaktadır. Eser mevcut hali ile iyi bir durumdadır.

#### Örnek No 8:



Fotoğraf 17

Ceviz Ağacından Ahşap Kanep; Osmanlı (20. yy); Yük.: 96. Cm Uzunluk; 147. Cm, Eni; 55 Cm.

Üç kişilik olarak tasarlanmış olan kanep, ahşap malzemeden yapılmıştır. Dört ayak üzerine oturtulan kanep dikdörtgen bir forma sahiptir. Ön iki ayak deve ayağı olarak tabir edilen bir forma sahipken arka ayaklar düz bir yapıdadır. Sırt dayama kısmı aynı eksende sıralanmış üç adet vazö benzeri motif ile hareketlendirilmiştir. Motiflerin yan kısımları düz satırlı merkez noktaları ise oyma şeklinde yapılmıştır.

Teknik olarak ajur tekniği kullanılmıştır. Bunların orta kısımları tornalı silindirik parmaklıklarla hareketlendirilmiştir. Eser genel hatları ile sağlam vaziyettedir.

## Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada ele alınan taşınır ahşap ürünler etnografik eser olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan bir değerlendirme yapmak gerekirse öncelikle etnografya teriminin açıklanmasında yarar vardır. Etnografya terimi ile ilgili farklı kaynaklarda pek çok tanımlamayı görmek mümkündür. Bu nedenle en genel ifadeyle, toplumları maddi kültür öğeleri açısından birbirinden ayıran, kültürü derinlemesine ve sistematik olarak inceleyen bir bilim olarak tanımlamak mümkündür. Başka bir ifadeyle, kavimlere ait kültür oluşumunu ortaya koyan ve kavimleri bu bağlamda birbirinden ayıran ve karşılaştıran bir bilimdir. En ilkel dönemden beri insanoğlu, doğa şartlarına karşı ortaya çıkan her türlü ihtiyaçlarını karşılama noktasında eşyalar üretmiştir. İnsanın acımasız doğaya karşı çağlar boyunca gayretleri ile üretmiş olduğu maddi kültür eşyalarının analizini yapan etnografya biliminin, son yüz yılda popülerliği oldukça artmıştır. Bu tür eserlere olan ilginin artması ve bir sorumluluk bilinciyle bu yönde yapılan çalışmalar sonucunda, Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Ankara Etnografya Müzesi açılmıştır. Ankara Etnografya Müzesi'nin faaliyete geçmesi hem müzecilik açısından hem de etnografik eserlerin korunması ve anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Etnografya müzeleri halk sanatı ve gelenekleri, millî etnografya ile ilgili müzeler olup ileri kültürlere ait etnografik değerdeki koleksiyonları içine almaktadır. Türkiye'deki etnografya müzelerinde genel olarak Selçuklu, Osmanlı devri ve Cumhuriyetin ilk yıllarına ait giyim kuşama, araç-gereç gibi eserler yer almaktadır. Ankara Etnografya Müzesi (1927), İzmir Atatürk ve Etnografya Müzesi (1941), Antalya Etnografya Müzesi "1972", Nevşehir Hacıbektaş Arkeoloji ve Etnografya Müzesi "1988" bu tür müzelere örnek olarak verilebilmektedir. Etnografya müzeleri, bilindiği üzere uygarlıklara ait kalıntı ve eserlerin korunduğu, saklandığı, aynı zamanda sergilendiği müzelerdir. Etnografya müzeleri, bir milletin var olmasından bu yana oluşturduğu maddi ve manevi kültürel dinamiklerini, yaşam biçimlerini, düşünce yapılarını, hayatı anlama ve algılama, kısaca insanlığın tüm varlığını ortaya koymaya çalışan kurumlar olarak nitelendirilmektedirler (Özbek ve Aytekin 2023: 530).

Bu çalışmada ele alınan bir gurup etnografik ahşap eser, Hasankeyf Müzesi'nde bulunmaktadır. Örnek no 4 Erken Cumhuriyet dönemine tarihlendirilirken, geriye kalan eserler Osmanlıların son dönemine denk gelen eserler olup, aslında çağlar boyunca süregelen bir medeniyete ait kültürün de devamıdır. Ahşap eserlere işlenen motiflerin yanı sıra, kullanım amacı ve özellikleri ait oldukları dönemin kimliğini yansıtan önemli belgelerdir. Batman Müzesi'nden Hasankeyf Müzesi'ne devir yoluyla nakledilen bu ahşap eserler, günümüzde itinayla korunmakta ve sergilenmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan örnek ahşap eserler, çok farklı disiplinlerin konusu olmakla beraber bunların çözümlenmeleri, tarihlendirilmeleri ve tanıtılmaları gibi hususlar, sanat tarihi perspektifiyle değerlendirilmiştir. Ülkemizdeki müzelerin etnografik salonlarındaki eserlerin, Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı Dönemine ait oldukları görülmektedir. Etnografik açıdan Anadolu Türk medeniyetine ait eserlerin başka kültürlere ait olan eserlerden arındırıldığı ve ayrıştırıldığı görülmektedir. Çalışmaya dahil edilen ahşap eserler bu bağlamda, atalarımızdan bize miras olarak kalan tarih, kültür ve sanat eserleridir. Dolayısıyla etnografik eserler ve ele alınmış olan ahşap eserler, Türk milletinin belleğini oluşturan önemli bileşenlerden biridir. Etnografik eserler grubunda yer alan bu ahşap eserler, Türk İslam dönemine ait kültür ve sanat eserleridir. Bu eserler, halk tarafından el emeğiyle üretilmiş eşya olmaları nedeniyle, günümüzde oldukça önem taşımaktadır.

## Malzeme

Bu çalışmada 8 adet ahşap eser ele alınmıştır. Bunlardan bir tanesi çukruk, bir tanesi körük ve bir tanesi çark; geriye kalanlardan biri sandalye, dört tanesi ise koltuktur. Bu eserlerin yapımında ceviz, gürgen ve meşe ağacı kullanılmıştır. Örnek 2'deki eserde gürgen ağacı, demir ve deri malzeme; örnek 5'teki eserde de meşe ağacı ve demir malzeme kullanılmışken geriye kalan diğer eserlerde ise ceviz ağacı kullanılmıştır.

İncelenen eserlerin malzemesini belirleyebilmek adına envanter çalışması dışında eserden alınan parçaların laboratuvar ortamında incelenmesi yöntemi de etkin olarak kullanılabilir. Ancak söz konusu yöntem ahşap eserin mevcut yapısına zarar verebileceğinden dolayı uygulama noktasında çeşitli sıkıntılara yol açacaktır. Bu sebeple ahşap eserlerin malzeme türünü belirlemek için görsel değerlendirme, yani sübjektif gözlemlerle bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. (Ulay ve Yıldırım, 2020: 26-27).

Türk ahşap sanatında en çok tercih edilen malzemeler arasında ceviz, meşe, şimşir, abanoz, gül ve armut gelmektedir. Bu çalışmaya konu olan eserlerde ise en çok kullanılan ağacın ceviz olduğu görülmektedir. Başta ceviz olmak üzere ahşap ürünlerde bu türlerin çok fazla tercih edilmesinin başlıca nedenleri arasında dayanıklılığın yanı sıra, doğal dokularının dekoratif görünümlü olması ve kolay temin edilebilir özellikte olmalarıdır. Türk İslam Sanatları çeşitliliği arasında önemli bir yere sahip olan ahşap işçiliği, Türk sanatında Orta Asya'dan beri kullanılmaktadır. Pazırık ve Noin Ula'da yapılan kazılarda, Hun prenslerine ait kurganların içindeki suların donması ve erimeden kalmaları sayesinde o döneme ait pek çok eşyanın günümüze erişmesine vesile olmuştur. Ünlü pazırık halısıyla beraber günlük hayatta kullanılan çeşitli ahşap eşyalarda ele

geçirilmiştir. Türklerin Anadolu'ya gelmeleriyle beraber, Anadolu'nun bitki örtüsünün zenginliğine bağlı olarak ağaç sayısının oldukça fazla olması, ahşap işçiliğini olumlu yönde etkilemiştir. Anadolu'da Selçuklular Döneminde belli bir üslup haline gelen ahşap işçiliği, Beylikler ve daha sonra Osmanlılar Döneminde de devam etmiştir. Türk İslam sanatında ahşap işçiliği hem mimaride hem de taşınır el sanatları ürünlerinde kullanılmıştır. Bu çalışmada da günlük kullanım eşyalarında ahşabın başarılı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

### **Teknik**

Ahşap malzemenin hava koşullarına ve mikroorganizmalara karşı dayanıksızlığı sebebiyle mimarlar, malzemeyi özellikle iç mimaride daha çok kullanılmışlardır. Türk sanatında ahşap işçiliğinin 12 ve 13. yüzyıllarda Anadolu Selçuklu döneminde yaygın bir kullanım alanına sahip olduğu ve dolayısıyla da teknik açıdan belirli bir üslup kazandırıldığı günümüze ulaşan eserlerden daha iyi anlaşılacaktır. Ahşap işçiliğiyle kastedilen esas itibarıyla uygulanan tekniklerdir. Ahşap işçiliğinde çok sayıda teknik ortaya çıkmıştır. Kündekari, oyma, ajur, kafes, Edirnekari, kakma ve tarsi teknikleri bunlar arasında en çok kullanılanlardır. Oyma, kakma, boyama, çatma (kündekari) ve çakma (kafesi işi) teknikler, Selçuklu döneminde üstün bir düzeye ulaştığı görülmektedir (Öney, & Erginsoy, 121. & Barışta, 1998, 15). Bunlar arasında oyma tekniği ise en yaygın olarak kullanılan tekniktir (Bozer, 2002, s,911-917). Bu çalışmada ele alınan örneklerde oyma ve ajur tekniklerin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle oyma tekniği, ahşap malzemeyle beraber ahşap işçiliğinde sıkı bir bağ oluşturmaktadır. Oyma tekniğiyle ahşapta eşsiz geometrik süslemelerin ortaya çıkarılması sağlanmıştır. Benzer bir tespiti Prof. Dr. Gönül ÖNEY de yapmaktadır (Öney, 1992, 139). ÖNEY, “*Selçuklu devri kapı, pencere kanadı, rahle, kürsü ve sandukalarında kündekarının yanı sıra veya ayrı olarak kullanılan en yaygın teknik "oyma veya kabartma" olarak adlandırdığımız işçiliktir.*” Demektedir. İncelenen örneklerden örnek no 3, 4, 6, ve 8'de oyma tekniğiyle motiflerin kabartma olarak ortaya çıkması sağlanmıştır. Örnek no, 3, 6, 7 ve 8'de ajur tekniği kullanılmışken, örnek no 8'de ayrıca kafes tekniği kullanılmıştır. Ajur tekniği, *ahşap yüzeylerin dantel gibi delikli şekilde oymalarla bezenerek yapılan bir işçilik iken*, Kafes tekniği ise *ahşap kirişlerin geometrik üçgenler, yıldızlar v.b. meydana getirecek şekilde bir araya çakılması ile elde edilir* (Öney, 1992, 141).

### **Süsleme**

Ahşap malzeme, çağlar boyunca insanoğlu tarafından yoğun bir şekilde kullanılan malzemelerden biridir. Günümüzde de ahşap malzemenin yararlanılmaya devam edilmektedir. Ahşap malzeme, mimaride tamamlayıcı unsur olarak değerlendirilmesinin yanı sıra, küçük el sanatlarında yaygın bir kullanım alanına sahip olmuştur. Yapım malzemesi olması dışında süsleme amacına da hizmet etmiştir. Süsleme, kuşkusuz bir toplumun sanatsal ve kültürel değerlerinin de yansıtılmış halidir. İnsanlar gelenek ve göreneklerini süsleme unsurlarıyla kullandıkları yapı ve malzemelere yansıtılmıştır. Bu açıdan bakıldığında bezemeler bir toplumun yaşam tarzına ayna tutan birer belge niteliğindedir. Selçuklular ve devamında Osmanlılarda üretilen ahşap eserlerde geometrik süslemeler oldukça ağırlıktadır. Bunda özellikle ahşabın oyma tekniğine uygun bir malzeme olması etkili olmuştur. Geometrik süslemelere ek olarak bitkisel ve az da olsa figüratif bezemeler bulunmaktadır. Ele alınmış olan 8 eserden örnek 3, 4, 6 ve 7'de bitkisel bezemelerin kullanıldığı görülürken, örnek 6 ve 7'de de geometrik süslemelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnek 7'de ayrıca simetrik olarak işlenen kuş figürü mevcuttur.

Sonuç olarak, ahşap ürünler sadece ihtiyaçları gidermekle değil, aynı zamanda birer bezeme ögesi olarak çevrede veya bulunduğu mekâna estetik bir özellik de katan sanat eserleri olmuştur. Kolay işlenebilen ve yeniden kullanılabilirliği özelliğinden dolayı ahşap pek çok malzemenin bu yönüyle ayrılmaktadır. İnsanoğlunun hayatına en erken giren malzemelerin başında gelen ahşap, önceleri barınma ve ısınma gibi ihtiyaçları karşılamada kullanılmışsa da zamanla mimari yapıların dekoratifinde ve ihtiyaçlara bağlı olarak küçük el sanatları ürünlerinde kullanılmıştır. Söz konusu çalışmada, Türk sanatı açısından Orta Asya'dan bu yana tercih edilen ahşap işçiliğinin Osmanlı dönemindeki sürekliliği ve yaygın kullanımına yönelik bilgileri elde etmek mümkündür. Böylece çağlar boyunca devam eden bir sanatsal döngünün izleri takip edilebilmektedir.

### **Teşekkür**

Çalışmaya konu olan Hasankeyf Müzesi'nde bulunan bir grup ahşap eserin araştırılıp incelenmesinde, her türlü desteği esirgemeyen Hasankeyf Müze Müdürlüğüne ve sorumlu uzman personel Cuma İBRAHİMOĞLU, Mustafa KILIÇ ve Zülal Gözde GÖRKEM'e teşekkürlerimizi bildiririz.

### Kaynakça

- Akınay A., Top M. (2024). İstanbul Deniz Müzesi'ndeki Ahşap Levhadan Tuğra Örnekleri. *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi* (VİSBİD)
- Altun, C. Y. Ahşap Eserlerin Kullanım Alanlarının Sınıflandırılması. *Akademik Sanat*, 5(10), 1-18.
- Barıştı, H. Ö. (1998). *Türk El Sanatları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2168, Ankara: Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Sanat Eserleri Dizisi / 192.
- Bozer, R. (2002). *Ortaçağ Anadolu Türk Ahşap Sanatında Kündekari Tekniği*. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (Ed.). Türkler içinde (s. 911-917). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Bozer, R. (2006). Ahşap Sanatı, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı. *Mimarlık ve Sanat Dergisi*, 2, 533-541.
- Ersoy, A. (1993). *XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu Mimarisi Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öney, G & Erginsoy, Ü. (1978). *Anadolu Mimarisinde Süsleme ve El sanatları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No: 185, Sanat Dizisi; 33.
- Özbek G., Aytakin, O. (2023). Artvin- Hopa'daki Etnografya Müzesi ile Batum Acara'daki Borççalo Etnografya Müzesi'nin Ortak Bileşenleri Açısından Değerlendirilmesi. *Karadeniz 12. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Rize, 3-5 Mart. 527-553ç.
- Ulay, G., & Yıldırım, M. (2021). An Investigation of Art Works Consisting of Wood Material and Evaluation of the Inventory Information. *Wood Industry and Engineering*, 3 (1), 20-29.
- Yıldırım, M. (2025). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Mimari Yapılarında Ahşap Kapı ve Pencere Kanatları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.